

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA KASBIY KARYERASINI LOHIYALASHTIRISH KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISH

Djalolova Sevara Xolmuradovna

*Samarqand Davlat Universiteti Pedagogika ta’limi fakulteti tayanch
doktoranti*

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ ПЛАНИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Джалолова Севара Холмурадовна

*Докторант факультета педагогического образования
Самаркандского государственного университета*

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL CAREER PLANNING SKILLS IN FUTURE TEACHERS

Djalolova Sevara Kholmuradovna

*Doctoral student of the Faculty of Pedagogical Education of
Samarkand State University*

Annotatsiya: Ushbu maqolada uzluksiz ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy rivojlanishdagi muammolari va o‘ziga xos xususiyatlari, kasbiy ta’lim bosqichiga alohida e’tibor qaratilayotganligi va professional faoliyat bosqichida bo‘lajak o‘qituvchining karyerasini shakllantirishning protsessual-mazmun modelining varianti taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: kasbiy rivojlanish, bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy rivojlanish modeli, kasbiy rivojlanish tamoyillari, prinsiplar, karyera, ko‘nikma.

Аннотация: В данной статье в процессе непрерывного образования рассмотрены проблемы и особенности деятельности будущего учителя в профессиональном становлении, особое внимание уделено этапу профессионального образования, а также процессуальному содержанию формирования карьеры будущего учителя в Предложен вариант модели.

Ключевые слова: профессиональное развитие, модель профессионального развития будущего учителя, принципы профессионального развития, принципы карьеры, навыки.

Abstract: In this article, in the process of continuous education, the problems and characteristics of the future teacher in the professional development, special attention is paid to the stage of professional education, and the procedural content of the formation of the future teacher's career in the stage of professional activity. A variant of the model is offered.

Keywords: professional development, professional development model of the future teacher, principles of professional development, principles, career, skills.

Kirish. Zamonaviy pedagog shaxsining kasbiy rivojlanishi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni dinamik texnologiyalashtirish va axborotlashtirish sharoitida amalga oshiriladi, bu esa muayyan ish sharoitlarida kasbiy bilim va ko‘nikmalarni talablarga muvofiq muntazam ravishda takomillashtirish asosida kasbiy faoliyatni amalga oshirish zarurligini ta’minlaydi.

Karyera olimlar tomonidan inson hayotining barcha sohalarini qamrab oluvchi murakkab ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida, subyektning kasbiy va shaxsiy rivojlanishi, kasbiy o‘sishi jarayoni sifatida, butun hayot yo‘lida nafaqat professional, balki insonning shaxsiy salohiyatini ham to‘liq, har tomonlama ochib berishga hissa qo‘shadi.

[https://orcid.org/
0099-0044-0622-8728](https://orcid.org/0099-0044-0622-8728)

E-mail:
sevara00@gmail.com

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. "Karyera" tushunchasi turli xil ma'nolarga ega: tanlagan kasbda oldinga siljish, yuqori maqomga erishish, o'z qobiliyatini rivojlantirish, kasbiy tajriba orttirish va hokazo. Zamonaviy inson resurslarini boshqarish nazariyasida karyera deganda - ish bilan bog'liq tajribasi va mehnat faoliyati davomida insonning pozitsiyasi va xatti-harakatlaridagi individual ongli o'zgarishlar tushuniladi [1].

Karyeraning maqsadlari:

-faoliyatning bir turi bilan shug'ullanish yoki o'z qadr-qimmatiga mos keladigan, axloqiy qoniqish beradigan mavqega ega bo'lish;

-ma'lum darajada mustaqillikka erishishga imkon beradigan kasbda yoki lavozimda ishlash;

-yuqori ish haqi olishga imkon beradigan ish yoki lavozimga ega bo'lish;

-faol o'rganishni davom ettirishga imkon beradigan lavozimga ega bo'lish;

-shaxsning qobiliyatini oshiradigan pozitsiyani egallash.

Karyera - bu insonning mehnat qilish bilan bog'liq hayoti mobaynidagi ish tajribasi va faoliyatini anglab yetilgan mavqei va xulq-atvoridir.

Kasbiy karyera - bu pedagogning kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishish uchun faol harakatlari. Ushbu turdagi karyera kasbiy o'sish va mahorat bilan chambarchas bog'liq bo'lib, maqsadning o'zi bilan emas, balki shu maqsad sari harakat bilan tavsiflanadi [2]. Muvaffaqiyatli karyera inson nafaqat nimani xohlashini, balki unga nima uchun kerakligini va maqsadga erishgandan so'ng nima qilishini oldindan bilgan taqdirda paydo bo'ladi.

Tahlil va natijalar. Ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan bunyodkorlik ishlari va qator ijobiy o'zgarishlarga qaramay, ta'lim samaradorligini oshirish sur'atlarini yanada oshirish, yaratilgan imkoniyat va sharoitlardan samarali foydalanish ta'lim muassasalarining raqobatbardosh kelajagini yaratadi. Oliy ta'lim muassasalarida yoshlarning shaxs sifatida kamol topishi ijodiy fikrlash, mustaqillik, faol munosabatlarni boyitish, dunyoqarashini o'stirish, o'z-o'zini nazorat qilish va tarbiyalashga bo'lgan ehtiyojlarni shakllantirish kabi shart-sharoitlar bilan tavsiflanadi. Bo'lajak o'qituvchilar uchun ta'lim muassasalaridagi ta'lim jarayoni inson mehnatini muvaffaqiyatli amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan kasbiy

bilim, ta'lim sifati, malaka va mezonlar asosida rivojlanish va o'z-o'zini takomillashtirish uchun eng qulay shart-sharoitlarni yaratadi. Mustaqil fikrlash konseptsiyasini amalga oshirish uzluksiz ta'lim tizimining asosiy vazifasi bo'lib, bunda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy pedagogik ijodiyoti va ularning kasbiy malakasini shakllantirish muhim omil hisoblanadi. [3]. Nazariy manbalar mazmuni bilan tanishish, oliy ta'lim muassasalari faoliyatini o'rganish va dalillarni tahlil qilish bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda bir qator qarama-qarshiliklar mavjudligini ko'rsatdi, xususan:

ta'lim darajasi, me'yoriy talablar. Davlat ta'lim standartining yangilangan mazmuni va ko'lami, shuningdek uning individual imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish darajasi uchun;

-oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda qo'llaniladigan innovatsion usullar;

-oliy ta'lim muassasalarining o'qituvchi shaxsi va uning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda pedagogik qo'llab-quvvatlashga qaratilgan faoliyati orqali talabalarni bo'lajak o'qituvchi sifatida tayyorlash jarayonining rivojlanish mexanizmi va qonuniyatlari;

-malakali pedagogik fanlari bo'lajak o'qituvchining shaxsiy va kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda ilmiy-texnikaviy taraqqiyot, umumpedagogik va ixtisoslashtirilgan fanlarning integratsiyasi;

-imkoniyatlardan yetarlicha foydalanmaslik;

-o'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan talablarning ortib borishi va bo'lajak o'qituvchilarning o'z-o'zini rivojlantirish sharoitida ishlashni istamasligi, kasbiy kompetensiyani shakllantirishning asosiy qismidir.

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish, ularning o'quv muassasalarida kasbiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlash uchun zarur bo'lgan oliy ma'lumotga ega bo'lish, pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash mazmuni va tuzilmasini modernizatsiya qilish va sifatini nazorat qilish va rivojlantirish orqali mutaxassis kompetensiyasini shakllantirishning asosiy maqsadini belgilaydigan baholash mexanizmi.

"Kompetensiya" - bu shaxsning doimiy ravishda o'zgarib turadigan tasnifi, hayotiy

vaziyatlarda muammolarni hal qilish qobiliyati, o'z bilimlari, o'rganish va hayotiy tajribalarini, qadriyatlarini va qiziqishlarini safarbar qilish qobiliyati. Axborot texnologiyalari, texnika va texnologiyalar jadallashib borayotgan bugungi davrda rivojlanayotgan jamiyatda yashash va ishlashga to'g'ri keldi³⁴ [5]. Bo'lajak o'qituvchi quyidagi asosiy fazilatlariga ega bo'lishi kerak:

-mustaqil ravishda tanqidiy mushohada qila olish, hayotda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni ko'ra bilish va ularni muvaffaqiyatli hal etish yo'llarini izlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalana olish, yangi g'oya orzularni amalga oshira olish, ijodiy fikrlay olish;

-kelajakdagi hayotda o'z o'rnini topish uchun zarur bilimlarni mustaqil egallash va ulardan amaliyotda turli masalalarni yechishda mohirona foydalana olish, o'zgaruvchan hayotiy vaziyatlarga tez moslasha olish; -axborot bilan ishlay olish; ya'ni tadqiqot uchun zarur bo'lgan muammolar, faktlarni to'plash, ularni tahlil qilish, muammolarni hal qilish, taxminlar qilish, zarur ma'lumotlarni umumlashtirish va umumlashtirish o'xshash yoki muqobil variantlarni taqqoslash, statistik qonuniyatlarni aniqlash, asosli xulosalar chiqarish qobiliyati va ular asosida yangi muammolarni aniqlash va hal qilish;

-shaxsiy, axloqiy, intellektual saviyasini oshirish uchun mustaqil ishlay olish;

-turli ijtimoiy guruhlarda oson muloqot qila olish, turli ziddiyatlarning oldini olish va bunday vaziyatlarda oqilona munosabatda bo'lish, turli sohalarida birga chiqish va hamkorlik qilish. Shuningdek, modernizatsiya qilingan kontentga asoslangan ta'lim tizimida har bir shaxsda bo'lajak o'qituvchining ta'lim sohasidagi nazariy bilimi, zamonaviy pedagogik barkamol avlodni hayotga tatbiq etish va tarbiyalashda kasbiy mahorat talab etiladi, bu esa texnologiyalardan samarali foydalanish kompetensiyasini shakllantirish imkonini beradi. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi aniq maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi kerak va bu maqsadga erishish uchun quyidagi shartlar bajarilishi kerak:

-bo'lajak o'qituvchi aniq maqsadga ega bo'lishi va ma'lum tartibda quyidagi fazilatlarini shakllantirishi kerak, ya'ni o'quvchilarning intilishlari, chuqur qiziqish tuyg'usi, tushunchasi, ma'naviyati o'z ehtiyojlarini hisobga olish va ular

bilan hissiy muloqot qila olish, ularning aqliy, axloqiy va amaliy faoliyati jihatlariga faol ta'sir ko'rsatish;

-mustaqil ta'lim mazmuni kasb-hunar ta'limi o'qituvchisi mutaxassisligi bo'yicha pedagogik amaliyot o'tkazilayotgan ta'lim muassasasining o'quv xonasi va ustaxonasining o'ziga xos sharoitlariga, amaliyot sharoitlariga, o'quvchilarga moslashtirilishi;

-bo'lajak o'qituvchi ularni takomillashtirish ustida ishlashning eng samarali usullari va usullarini tanlashi kerak pedagogik mahorat, shuningdek, texnologik jarayonlar va texnik obyektlarni to'g'ri tanlash;

-bo'lajak o'qituvchi umumiy pedagogika, psixologiya, yoshlar fiziologiyasi va gigiyenasi, umumiy muhandislik fanlaridan savollar ro'yxatini mustaqil o'rganishi;

-bo'lajak o'qituvchi bilimlarni rivojlantirishning amaliy shakllaridan yakka tartibda yoki birgalikda, muayyan shart-sharoitlarni hisobga olgan holda va ularga mos ravishda foydalanishi maqsadga muvofiqdir;

-bo'lajak o'qituvchi o'z bilimini rivojlantirishni doimiy ijodiy izlanish tarzida tashkil etishi, aniq maqsad sari yo'naltirishi kerak. Buning uchun u:

-ijodiy izlanishni pedagogik, ijodiy boshqarish;

-ijodiy izlanishning samaradorligi o'qituvchining psixologik va nazariy tayyorgarligiga bog'liqligidir.

O'qituvchilarning kasbiy malakasi pedagogik faoliyatning barcha jabhalarida namoyon bo'ladi: kasbiy faoliyatda, kundalik munosabatlarda, mehnat majmuasi natijasida shaxsning rivojlanishida va u barcha tarkibiy qismlarning shakllanishini talab qiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, oliy o'quv yurtida o'qituvchining eng muhim vazifasi talabalarga kasbiy kompetensiyalarni barqarorlashtirish, to'ldirish va uzatishni o'rgatishdir.

Rivojlanish bosqichlari quyidagilardan iborat:

-o'qituvchining o'quvchilar faoliyatini boshqarishi;

-o'qituvchi va talaba tomonidan kasbiy kompetensiya mexanizmlarini birgalikda boshqarish;

-bo'lajak o'qituvchining kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishni boshqarish.

Xulosa. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik tayyorgarligi sifati tubdan o'sishi uning mazmuni bilan bevosita bog'liqdir, chunki o'qituvchilar fan, ta'lim, texnika, texnologiya va ishlab chiqarish iqtisodiyotidagi o'zgarishlar bo'yicha pedagogik va uslubiy bilimlarni kasbiy shakllantirish, integratsiyalashuv samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi, professor-o'qituvchilari tomonidan ishlab chiqilgan va qo'llaniladigan o'qitish texnologiyalari bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini aniqlash va kasb-hunarga ega bo'lishi uchun kasbiy muhim asos yaratish uchun ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, nazariy, ilmiy bilimlarni bosqichma-bosqich shakllantirishga yordam beradi. Yuqori malakai kadrlar ta'minotiga erishish hamda ularning karyerasida yuqori pog'onaga chiqarish uchun kadrlar karyerasini boshqarish bilan ishlash tizimini takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nazarova F.N. "Personal boshqarish" o'quv qo'llanma. // «Iqtisod-moliya». - Toshkent, 2016. - B. 135.

2. Muslimov N.A. Technology for the formation of professional competence of teachers based on the modernization of the content of vocational education. -Tashkent: Science and Technology, 2013. -P. 26-28.

3. Реан А. А., Бордовская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика. –Санкт-Петербург: Питер, 2010. –С. 249.

4. Зауторова Э. В. Развитие творческих способностей курсантов в процессе обучения. <https://cyberleninka.ru>

5. Simpson Ray M. Creative Imagination // <https://www.jstor.org>

6. Буторина О. В. Кросскультурное исследование креативности в управленческом потенциале руководителя // Психология XXI века. Материалы международной научно-практической конференции студентов и аспирантов. –Санкт-Петербург: СПбГИ, 2003. – С. 277.

7. Drapeau Patti. Sparking student creativity. -Alexandria. -Virginia, USA: ASCD, 2014. –P. 9.

8. Петрова Л. М. Возрастные особенности когнитивной сферы младших школьников и подростков: Автореф. дис...канд.наук. –Санкт-Петербург: 2008. –С. 15.

